tektoriumi šalia Maro kapelių ir greta esančioje kalvoje. Nieko neradus, į R nuo Maro kapelių esančios kalvos P dalyje iškasta 20 m^2 ploto perkasa. Joje kultūrinio sluoksnio pėdsakų nerasta.

Saugomoje kapinyno teritorijoje ištirtas 21 m^2 plotas. Nustatyta, kad pirminis slėnio paviršius buvo 70–75 cm žemiau esamo žemės paviršiaus. Jį ženklina 10–15 cm storio juodo dirvožemio sluoksnis, po kuriuo prasideda nejudintas smėlio gruntas. Vėliau pirminis paviršius buvo užneštas storu, greičiausiai vėjo supustytu, tamsiai geltono smėlio sluoksniu. Jis ilgą laiką buvo ariamas. Armuo 35–40 cm storio, tamsiai pilkos spalvos, su rudais degėsiais. Po juo ryškiai išsiskiria 20–25 cm storio arimo nepažeistas smėlio sluoksnis, kuriame ištirtos 2 stulpavietės. Jos 18 cm skersmens ir 18 cm gylio, smailėjančios link dugno, užpildytos tamsia žeme. Armenyje stulpaviečių kontūrų žymių nepastebėta. Ištyrus saugomą kapinyno teritoriją metalo ieškikliu, archeologinių radinių nerasta.

Vydmantų kapinynas (?) Kretingos r. Šių metų rudenį Vydmantų k. gyventojas Darius Stropus savo žemėje rado 5,0 cm skersmens žalvarinę pasaginę segę gyvuliniais galais. Jos lankelis pusiau apskrito pjūvio, iki 0,8 cm pločio ir 0,4 cm storio. Jo paviršius puoštas eglutės motyvo geometriniu ornamentu, kurį ties galais rėmina po skersinį rantelį. Segės galai užsibaigė schematizuotomis gyvūnų galvutėmis, kurių viena nulaužta, neišlikusi. Liežuvėlis taip pat neišlikęs.

Segė rasta į P nuo Vydmantų gyvenvietės esančiuose kaimo laukuose, Rąžės upelio dešiniojo kranto aukštumoje, apie 0,4 km į Š nuo Vydmantų (Virkštininkų) k. senųjų evangelikų liuteronų kapinių. Ji perduota Kretingos muziejui (eksponato Nr. GEK 21314). Manome, kad segės radimvietės aplinkoje reikia ieškoti ardomo IX–XIII a. kapinyno.

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF OBJECTS IN KRETINGA AND SKUODAS DISTRICTS

In 2000, Kretinga Museum surveyed Barstyčiai Ritual Hill (Skuodas district) as well as Žibininkai ancient settlement and burial ground (Kretinga district). On Barstyčiai Ritual Hill, no traces of a habitation zone were found and in Žibininkai archaeological object 2 post-holes were obtained. During the expedition, a brass penannular fibula was found close to Vidmantai village (Kretinga district). It may be supposed that a burial ground dated to the 9th–13th centuries is situated in the find spot of the fibula.

VEMBUTŲ PILIAKALNIS – KUNIGAIKŠČIO VYKINTO PILIS ?

Stasys KASPERAVIČIUS

Žemaičiai – paskutiniai Europos pagonys, kelis amžius kovoję su Kryžiuočių ir Kalavijuočių ordinų riteriais ir likę nenugalėti. Žemaitijos geografinė padėtis lėmė, kad jos užgrobimas kryžiuočiams tapo svarbiausiu tikslu. Ordinas žemaičius puldinėjo daugiau kaip du šimtus metų. Kad galėtų pasipriešinti Ordino galybei, žemaičiams reikėjo turėti vientisą teritoriją ir gerai organizuotą valdymą. Čia buvo

gausus pilių ir pilelių tinklas, valdomas vietos kunigaikščių.

1219 m. Haličo–Volynės sutartyje kartu su lietuvių kunigaikščiais minimi ir stipriausi žemaičių kunigaikščiai – Gedvilas, Vykintas, Kintibudas, Vambutas, Butautas ir kiti. Jungtinėms žemaičių didžiūnų pajėgoms Saulės mūšyje 1236 m., bei vidaus karuose prieš Mindaugą 1248–1252 m. vadovavo kunigaikštis Vykintas. 1997 m. išleistoje „Žemaitijos istorijoje“ rašoma, kad jo pilis-tvirtovė Tviremet galėjo būti Tverų ir Laukuvos apylinkėse. Istoriografijoje yra iškelta dar keletas versijų. „Mūsų Lietuva“ IV tome rašoma, kad Vykinto pilis buvusi dabartiniame Plinijos piliakalnyje prie Žarėnų. Istorikas R. Batūra dar 1964 m. straipsnyje „Kur ieškoti XIII a. vidurio „Tviremet““ spėjo ją buvus netoli Kražių, nes apie Tverus piliakalnio su galingais gynybiniais įtvirtinimais lyg ir nėra. Jis cituoja XIII a. Ipatijaus metraštį, kuriame „minima Vykinto pilis Tviremet arba Tvirement yra vienintelė visiems rusų metraščiams šio laikotarpio žinomų Žemaitijos pilių. Iš metraščio atrodo, jog tai šio krašto centras, turėjęs stiprius įtvirtinimus ir talpinęs daug gynėjų. 1251 m., kai vyko kova tarp Mindaugo ir sukilusių prieš jį vasalų, šiame „Vykinto mieste“ stovėjo ne tik žemaičių, bet ir polovcų ir rusų kunigaikščio Danilo pulkai, jų tarpe metraštininkas pažymi buvus „daug pėsčiųjų““.

Keliaujant po Žemaitiją ir lankant piliakalnius, nedavė ramybės mintis rasti garsiąją Vykinto pilį. Remdamasis negausiais istoriniais šaltiniais ir savo stebėjimais, norėčiau pasidalinti apmąstymais, o galutines išvadas, be abejo, pateiks platesni istorikų ir archeologų tyrinėjimai.

Apie 8 km į PR nuo Tverų ir Vembutų (Vidmantų), kaimų sandūroje, yra piliakalnis. Jis įrengtas mažo bevardžio upelio, tekančio iš Domanto pelkių, kairiajame krante, iš V, Š ir R juosiamas upelio slėnio daubų. Šlaitai iš V ir Š pusių statūs, 13 m aukščio. Piliakalnio aikštelė apsupta supilto pylimo lanku, kurio išorinis šlaitas – 6 m, nuo aikštelės – 4 m aukščio. Aikštelės dydis, matuojant nuo pylimo centro R–V kryptimi, yra 50 m ilgio ir 45 m pločio. Pylimo išorinėje pusėje matomos buvusių įtvirtinimų liekanos – skaldyti įvairaus dydžio akmenys.

Piliakalnis vietos gyventojų vadinamas Pilies dauba. Nors jis nedidelis, tačiau žvalgant teritoriją aplink jį, pastebėta pakankamai gerai išlikusių įtvirtinimų ar kitos paskirties objektų liekanų. Nuo pagrindinio piliakalnio į P apie 420 m tęsiasi galingais įtvirtinimais apjuosta pilies teritorija, kuri atsiremia į kažkada buvusį ežerėlį, dabar nusausintą melioracijos kanalais. Iš V pilies teritoriją apsaugo upelis, kurio aukštuose ir stačiuose šlaituose taip pat įrengtos gynybinės terasos. Upelio vagoje matosi nuo šlaitų nuriedėję buvusių įtvirtinimų konstrukcijų akmenys. Visoje teritorijoje taip pat aptinkamos gausios skaldytų akmenų eilės, kurios aiškiai pažymi buvusių užtvarų vietas. Daugelis akmenų skaldyti, matomos ir kitokio apdirbimo žymės. Yra išlikusios į pilies teritoriją vedančių vartų liekanos. Netoli pagrindinės pilies yra nemažas vandens telkinys, iškastas žmonių rankomis. Taip pat yra žymių, kad pilies teritorijoje galėjo būti kapai, galbūt net astronominių stebėjimų vieta.

Už pilies teritorijos ribų į R iškyla kalva, kurios papėdėje aptinkamas kultūrinis sluoksnis rodo ten buvusią senovės gyvenvietę. Į R nuo spėjamos gyvenvietės vėl sutinkami įtvirtinimai ir vandens už-

tvaros. Visą pilies ir gyvenvietės įtvirtinimų kompleksą iš visų pusių sustiprina upių, ežerų ir pelkių vandenys. Tokios gamtinės sąlygos pilį darė sunkiai prieinamą. Kad vandenys tuo metu buvo tikrai gausūs, rodo R įtvirtinimų pakraštyje išlikusios prieplaukos žymės. Visas Vembutų pilies kompleksas R kryptimi tęsiasi daugiau nei vieną kilometrą.

Viso šio įspūdingai įtvirtinto komplekso dydis rodo, kad Vembutų pilis buvo viena stambiausių gynybinių objektų Žemaitijoje. Tai panašu į rusų metraštininko vadinamą „Vykinto miestą". Jo įtvirtinimuose galėjo tilpti gausesnės karinės pajėgos, nei netoli esančiose Medvėgalio, Burbiškių ar Plinijos pilyse. Įdomu, kad visas šias pilis su Vembutais jungė keliai, o per brastas ir ežerus buvo įrengtos kūlgrindos, medgrindos.

Po Žemaitijos krikšto, pradėjus statyti pirmąsias bažnyčias ir kuriantis miesteliams, pastebėtas toks reiškinys: bažnyčios kilo toliau nuo pagoniškų piliavičių ir šventviečių. Pavyzdžių nemažai: Luokė nutolusi nuo Šatrijos, Viešvėnai nuo Getautės piliakalnio, Žarėnai nuo Plinijos, Telšiai nuo Džiugo, Seda nuo Rimolių, Plungė nuo Gondingos ir t. t. Išnyko gyvenvietės ir nebuvo pastatytos bažnyčios prie tokių reikšmingų piliakalnių kaip Medvėgalis, Burbiškiai ir kitų. „Švarioje" vietoje įsikūrė ir Žemaičių vyskupystės centras Varniai, Tverai taip pat atsirado toliau nuo žymiosios pagoniškosios piliavietės.

1251 m. istoriniuose šaltiniuose minimas Tverų mūšis galėjo vykti kažkur netoli Vembutų pilies, tai yra dabartinių Tverų apylinkėse. Miestelis, nutoldamas nuo žymiosios pilies, nusinešė senąjį jos pavadinimą. Tverai, Tviremet arba Tverement – tai vertimai į kitas kalbas, kuriomis rašė senovės metraštininkai.

Dabartinis piliakalnio pavadinimas siejamas su Vembutų ir Vydmantų kaimų pavadinimais. Vembutų, Vydmantų kaimai, Domanto pelkė – tai vietovardžiai, kurie gali turėti ryšį su žemaičių kunigaikščių vardais. Vydmantų gyvenvietė yra netoli Palangos miesto, Vembutų kaimas yra Viešvienų seniūnijoje, šalia Getautės piliakalnio, kur galėjo būti 1219 metų Haličo – Volynės sutartyje minimo žemaičių kunigaikščio Vambuto valdos.

Istorikų straipsniuose ir konferencijų pranešimuose buvo keliamos įvairios versijos, kur galėtų būti sritinio žemaičių kunigaikščio pilis. Visos nuomonės krypo Tverų link, bet iki šiol nebuvo atrasta tokio objekto, kuris galėtų atitikti tokios pilies mastus. Kai kurie istorikai teigė Vykinto pilį buvus Plinijos piliakalnyje, 13 km į Š nuo Tverų, tačiau minėtai paskirčiai jis yra per mažas. Kito tinkamesnio objekto prie Tverų taip pat nėra. Tik prie Vembutų piliakalnio atrastas įtvirtinimų ir gyvenvietės kompleksas leidžia teigti būtent čia buvus galingąją žemaičių pilį Tverement, t. y. „Vykinto miestą".

VEMBUTAI HILL-FORT – WAS THIS CASTLE OF THE DUKE VYKINTAS?

The castle "Tviremet" mentioned in 1251 as the castle of the Duke Vykintas, is the castle one had tried to find in the surroundings of Tverai. The last surveys of the surrounding of Vembutai hill-fort shows that towards the East from the known hill-fort different fragments of fortification remained. These finds allow us to presume that "Tviremet" was on the top of the Vembutai hill-fort.